

KOKEMUKSIA JA KÄYTÄNTÖJÄ **SANATAITEESTA** NUORTEN LUKUTAITOTYÖSSÄ

Sanataideyhdistys Yöstäjä ry

Yhteistyössä Tampereen kaupungin nuorisopalvelut ja Lastenkirjainstituutti

TOIMITUS:

RIIKKA PALANDER &
PAULA TANNER

**ETSIVÄÄ LUKUTAITOTYÖTÄ
NUORTEN PARISSA:**

SANATAIDEKASVATTAJAIN
RESIDENSSITOIMINTA
NUORISOKESKUKSISSA.

HANKKEEN TOTEUTTAJA:

SANATAIDEYHDISTYS
YÖSTÄJÄ RY YHTEISTYÖSSÄ
TAMPEREEN
KAUPUNGIN
NUORISOPALVELUT JA
LASTENKIRJAINSTITUUTTI

RAHOITTAJA:

OPETUSHALLITUS /
LUKULIIKE

NUORISOPALVELUT
Tampereen kaupunki

Sisällysluettelo

1 Johdanto	3
1.1. Sanataideyhdistys Yöstäjä ry	4
1.2. Sanataidekasvatus	4
1.3. Etsivä lukutaitotyö	4
1.4. Käytännön sanataidetta nuorisotyöhön	5
2. Nuorten ryhmätoimintaan soveltuvat menetelmät	7
2.1. Menetelmä #1: Käsikirjoitustiimi	7
2.2. Menetelmä #2: Itseilmaisua rap-lyriikan kautta	13
2.3. Menetelmä #3: Inhimillistä kasvua tukeva sanataide	17
3. Nuoriso- ja vapaa-ajantiloihin soveltuvat menetelmät	26
3.1. Menetelmä #4: DIY-sisällöntuottajat	27
3.2. Menetelmä #5: Virtuaalista sanataidetta	29
3.3. Menetelmä #6: Mielenkiintolähtöinen kirjavinkkaus	32
4. Lopuksi	35
5. Lähteitä ja luettavaa	36

TAITTO JA KUVITUS:

MIRA PIITULAINEN
RIDIBUNDUS

1 Johdanto

Sanataideyhdistys Yöstäjä ry:n hanke *Etsivää lukutaitotyötä nuorten parissa: sanataidekasvattajien residenssitoiminta nuorisokeskuksissa* oli yksi kymmenestä hankkeesta, jotka saivat hallitusohjelmaan kirjatun, jatkuvan lukutaitoa edistävän ohjelman Lukuliikkeen valtionavustuksen syksyllä 2020. Hankkeen tavoitteena on tuottaa kokemusta ja tietoa siitä, miten nuorisotiloja voidaan ympäristöinä hyödyntää nuorten lukutaidon kehittämisessä ja tukemisessa sanataiteen keinoin. Hanke toteutettiin yhteistyössä Tampereen kaupungin Nuorisopalveluiden ja Lastenkirjainstituutin kanssa.

Reilun vuoden mittaisessa *Etsivää lukutaitotyötä* -hankkeessa toteutettiin helmikuusta 2021 alkaen yhteensä kuusi sanataiteen projektia. Työpajoihin osallistui kaikkiaan reilut sata tamperelaista nuorta, jotka olivat iältään 12–29-vuotiaita. Enemmistö osallistujista (65 %) oli 12–16-vuotiaita.

Residenssitoiminnan periaatteena oli tavoittaa nuoret siellä, minne he itse hakeutuvat viettämään aikaa ja rakentaa mahdollisuuksien mukaan pysyvää toimintaa heitä kiinnostavien aiheiden ympärille. Nuorisokeskuksissa tapahtuvassa toiminnassa oleellista on ollut työpajojen mukauttaminen osaksi nuorten omaa vapaa-ajanviettoa. Toiminnassa korostui nuorten aktiivisuus ja tekijyys. Sen sijaan, että nuorten olisi oletettu osallistuvan valmiiksi suunniteltuun ohjelmaan tai sisältöihin, työpajat syntyivät tiiviisti yhdessä tekemällä.

Hankkeessa sanataide ja oma kielellinen ilmaisu käsitettiin väylänä luku- ja kirjoitusinnon kehittymiseen. Oletuksena oli, että oman tekstin tuottaminen edesauttaa nuorta motivoitumaan ja kokemaan itsensä kirjoittajaksi, ja mielenkiintolähtöisen sanataiteen kautta myös lukeminen näyttäytyy houkuttelevana ja mielekkäänä. Oikeinkirjoitusta oleellisempaa onkin innostus ja rohkeus omaan ajatteluun sekä kirjalliseen ja kerronnalliseen itseilmaisuun.

Koronarajoitusten vuoksi nuorisokeskuksissa tapahtuva residenssimuotoinen toiminta voitiin aloittaa vasta syksyllä 2021. Sitä ennen sanataideohjausta järjestettiin kiinteille, säännöllisesti kokoontuville nuorisoryhmille. Samalla syntyi myös laajemmin nuorisotyöhön soveltuvia uusia kokemuksia ja käytäntöjä. *Etsivää lukutaitotyötä* toteutettiin nuorisokeskusten lisäksi osana nuorten harrastustoimintaa, kuntouttavaa työtoimintaa, Discordin virtuaalista nuorisotyötä ja yläkouluille tarjottavaa kouluvalmennusta.

1.1. Sanataideyhdistys Yöstäjä ry

Hankkeen toteuttaja, Sanataideyhdistys Yöstäjä ry, on vuonna 2003 perustettu, pääasiassa Pirkanmaalla toimiva yhdistys, jonka tarkoitus on edistää erityisesti lapsille, nuorille ja erityisryhmille kohdennettua sanataidekasvatusta, kirjallisuuden ja luovan kirjoittamisen menetelmien tuntemusta sekä soveltavaa ja yhteisöllistä sanataidetta. Yöstäjän jäsenet ovat taidekasvatuksen ammattilaisia.

Yhdistys järjestää vuosittain lastenkirjallisuus- ja sanataidefestivaali Kirjalitan yhdessä Lastenkirjainstituutin kanssa sekä useita sanataidehankkeita eri kohderyhmille, toimii sanataiteen palveluntuottajana ja tekee tiivistä yhteistyötä pirkanmaalaisten kuntien ja järjestöjen kanssa.

Sanataideyhdistys Yöstäjä ry on palkittu ansiokkaasta lastenkulttuuritoiminnastaan Pirkanmaan lastenkulttuurikeskusten Lampun henki -palkinnolla vuonna 2016, Lasten Tampere Ry:n Vuoden Veturi -palkinnolla vuonna 2009 ja Tampereen kaupungin lastenkulttuuripalkinnolla vuonna 2007.

1.2. Sanataidekasvatus

Sanataide on kirjallisuuden taiteenalan taidekasvatusta: luovaa kielenkäyttöä, joka vahvistaa kielellisiä, ilmaisun ja ajattelun taitoja. Sanataiteen pedagogiikka pohjautuu näkemykseen kielestä ja kirjallisuudesta taiteen ja koko yhteiskunnan perustana. Sanataidekasvatuksen keskiössä ovat vuorovaikutus, kokeilevuus, kielitietoisuus ja kannustava palautteenanto.

Sanataiteen avulla voi tutkia omaa tapaansa kertoa ja kirjoittaa. Työskentely voi olla yhteisöllistä, monitaiteista ja moniaistista. Sanataiteessa liikutaan monipuolisesti tekstien ja kielen maailmassa: luetaan, kerrotaan, kirjoitetaan, tulkitaan, kokeillaan, sanallistetaan ja kuunnellaan.

1.3. Etsivä lukutaitotyö

Etsivän lukutaitotyön tavoitteena on kohdata mahdollisimman laaja joukko nuoria, jotka eivät itse hakeudu sanataiteen pariin eivätkä ehkä koe sen paremmin lukemista kuin kirjoittamistaan itselleen mieluiseksi. Ensisijaisesti etsivä työ on spontaania ja hetkessä tapahtuvaa kohtaamista, keskustelua ja inspirointia, jonka tavoitteena on herätellä nuoren omaa potentiaalia ja luovuutta ilman ennalta määriteltyä tai rajattua työpajasisältöä.

Nykypäivän mediaympäristössä lukutaito on aikaisempaa moniulotteisempi käsite, ja digimaailmassa viestintä on paljon muutakin kuin kirjoitettua tekstiä; työhakemus tai mielipidekirjoitus voi tekstin sijaan olla video- tai äänitiedosto. Sujuvan kirjoittamisen ja lukemisen lisäksi voimme kehittyä myös taitaviksi kertojiksi ja kuulijoiksi. Etsivän lukutaitotyön keskeisenä asetelmana on ajatus, että nuoret tuottavat päivittäin tekstiä ja tarinoita esimerkiksi somepäivitysten, päiväkirjan, pelisuunnittelun, viestien sekä kuvaa ja sanaa yhdistävien välineiden kautta, ja jokaiselta löytyy kykyjä ja keinoja ilmaista itseään kirjallisesti tai kerronnallisesti.

Tarinallisuuden keinot ovat oleellisessa roolissa nuorten jokapäiväisessä mediaympäristössä. Olipa kyse uutisista, sosiaalisesta mediasta tai mainonnasta, tarinallistaminen tuottaa ja tulkitsee lähes kaikkea meihin kohdistuvaa informaatiota. Erityisesti nykyisessä maailmantilanteessa tarinan rakenteiden tunnistaminen on kenties tärkein edellytys hyvälle medialukutaidolle. Nuoren toimiessa itse aktiivisena ja tietoisena tarinoiden tekijänä, näiden rakenteiden ja säännönmukaisuuksien tunnistaminen kehittyy. Sanataiteen menetelmien kautta nuori voi oppia lukemaan draaman ja juonivetoisuuden varaan rakentuva mediaa tietoisemmin ja samalla kiinnostua laajemminkin uusista tekstilajeista – myös perinteisestä kaunokirjallisuudesta.

1.4. Käytännön sanataidetta nuorisotyöhön

Tämän julkaisun tarkoituksena on jakaa *Etsivää lukutaitotyötä* -hankkeen kokemuksista syntyneitä käytäntöjä ja sanataiteen menetelmiä, joita voidaan soveltaa laajemminkin nuorison parissa tehtävään lukutaitotyöhön. Menetelmiä voivat hyödyntää äidinkielen-, sanataiteen- ja kirjallisuusalan osaajien lisäksi myös monien muiden alojen ammattilaiset muun muassa nuorisotyössä, kouluvalmennuksessa, monialaisessa opetuksessa, nuorten kuntouttavassa työtoiminnassa, valmentavien- ja erityisluokkien opetuksessa sekä perusopetuksen lisäopetuksessa, nuorten harrastusryhmissä, iltapäivätoiminnassa ja muussa ohjatussa vapaa-ajantoiminnassa.

Etenkin hankkeen residenssimuotoisessa toiminnassa sanataidekasvattajan roolina oli toimia ns. vertaisohjaajana. Menetelmät perustuvat vahvasti nuorten kanssa yhdessä tekemiseen sekä positiiviseen pedagogiikkaan. Ohjaajan oleellisin tehtävä on kohdata nuori tasavertaisena tekijänä ja olla aidosti läsnä ja avoin nuorten esittämille ideoille ja toiveille. Etsivän lukutaitotyön konkreettinen sisältö on ensisijaisesti aina nuorten omaa: mielenkiintolähtöistä, nuorten intressejä kuunnellen ja nimenomainen kohderyhmä huomioiden huolellisesti valittua.

Lukeminen ja kirjoittaminen mielletään helposti vain kirjoihin ja kouluun liittyväksi, vaikka arjessaan monet nuoret toimivat aktiivisina tekstintuottajina päivittäin. Sekä aikuiset että nuoret itse saattavat myös sokeutua sellaisille arkipäiväisille tekstilajeille ja kerronnan muodoille, joita ympäröivä media jatkuvasti tuottaa. Aikuiselle tarinan skeema kytkeytyy edelleen helposti perinteiseen kaunokirjalliseen kertomukseen, mutta nuorten ensisijainen muoto tarinallistaa asioita voikin olla toinen: esimerkiksi elokuvallisuus, podcast-keskustelu, roustaaminen tai juontaminen (eli kuulijan tai katsojan suora puhuttelu). Havainto siitä, että yhä edelleen useimpien tekstilajien ytimestä löytyy käsikirjoitettu teksti ja tarina, saattaa samalla avata uudenlaisen tavan hahmottaa monimediallista todellisuutta, jossa sanataide näyttelee tärkeää viestinnällistä roolia.

Lähtökohtana kaikissa menetelmissä on herättää osallistujien oma motivaatio sekä kirjoittamiseen että lukemiseen; sanataideharjoitukset perustuvat ajatukseen näiden kahden toisiinsa kietoutuvasta luonteesta. Nuoria ei saa innostumaan vetoamalla kummankaan hyötyihin. Jotta vapaa-ajan puitteissa tapahtuva toiminta olisi nuoren kannalta kiinnostavaa ja uskottavaa, sen on oltava jollain tapaa viihdyttävää ja hauskaa, tavallisesta arjesta poikkeavaa. Positiivinen jännite luo vetovoimaa, motivoi aidosti ja saa tekemisen tuntumaan palkitsevalta.

Julkaisussa esitetyt menetelmät ja harjoitukset ovat Sanataideyhdistys Yöstäjä ry:n sanataideohjaajien, FM Paula Tannerin, FM Mia Lempisen ja FM Simo Niemisen hanketyössään kehittämiä ja soveltamia. Lastenkirjainstituutin toteuttamasta tutkimusosuudesta on vastannut YTM Riikka Palander.

2. Nuorten ryhmätoimintaan soveltuvat menetelmät

Sanataiteen menetelmiä hyödyntävää lukutaitotyötä voidaan toteuttaa osana monenlaista nuorten parissa tapahtuvaa ryhmä- ja opetustoimintaa. Menetelmät voivat tarjota uutta sisältöä ja tukea esimerkiksi osana muita taideaineita: kuvataide, musiikki, tanssillinen ilmaisu, käsityöt ja askartelu sekä näyttämö- ja elokuvataide sopivat luovan kirjoittamisen pariin. Sanataide soveltuu hyvin myös pelien suunnittelusta tai sosiaalisen median sisällöntuotannosta, kuten tubettamisesta tai podcastin tekemisestä kiinnostuneille. Harrastusryhmien ohella menetelmiä voidaan hyödyntää perusopetuksen lisäopetuksessa, kuntouttavassa työtoiminta tai erilaisten valmennusryhmien tukena.

Ohjattua sanataidetoimintaa on hyvä mukauttaa nuorten kirjoitus- ja lukutaidon mukaan ja pohtia juuri omalle ryhmälle soveltuvia keinoja innostuksen herättämiseen. Tärkeintä on antaa nuorelle tilaa ja aikaa oman kielellisen ilmaisun etsintään. Ellei nuori vietä vapaaehtoisesti aikaa kirjojen parissa, lukeminen saatetaan mieltää suorittamiseksi ja se voi yhdistyä mielikuvissa voimakkaasti koulumaailmaan. Sen sijaan luova kirjoittaminen sallii vapaan itseilmaisun ja voi siksi tuntua helpommalta ja tutummalta väylältä sanataiteen maailmaan.

2.1. Menetelmä #1: Käsikirjoitustiimi

Tavoite: Saada nuori kokemaan itsensä tekstin tekijäksi ja löytää kirjoittamisen ilo spontaanin innostuksen kautta. Tehdä näkyväksi, että kirjallisuuden lisäksi myös moni muu taiteen- ja median ala pohjautuu tekstiin ja miten olennainen rooli käsikirjoituksella on. Kun motivoiva kirjoittaminen ja tarinan tuottaminen tempaa mukaansa, voi uudenlaisen lähestymistavan kautta herätä kiinnostus myös itselle vieraampiin kirjallisuuden lajeihin. Vähintäänkin ollaan tekemisissä kerronnan keinojen ja tarinallistamisen kanssa, jotka auttavat hahmottamaan omaa suhdetta ympäröivään todellisuuteen.

Kesto: 4 x 2 h

Osallistujamäärä: 5–12. Isompi joukko voidaan jakaa kahdeksi pienryhmäksi, jotka vaihtavat keskenään valmiita käsikirjoituksia, jolloin molempien ryhmien toteuttama valmis esitys pohjautuu toisen ryhmän kirjoittamaan tekstiin.

Tila-, laite- tai materiaalivaatimukset: Fläppitaulu tai tekstin jakamiseen soveltuva digitaalinen alusta, kirjoitusvälineet ja ryhmän yhteinen some- tai pikaviestiryhmä.

Soveltuvuus: Taiteesta tai mediasta, esim. lyhytelokuvan, näytelmän, kuunnelman, äänitarinan, musiikkisadun, pakohuone- tai tietokonepelin, podcast- tai YouTube-sarjan, sarjakuvan tai perinteisemmän jatkokertomuksen käsikirjoittamisesta kiinnostuneet nuoret.

Käsikirjoittaminen ryhmässä on nuorille innostava ja ryhmähenkeä vahvistava harjoitus, joka mahdollistaa kaiken tasoisten kirjoittajien osallistumisen tarinan luomiseen. Yhdessä ideoiminen madaltaa osallistumiskynnystä ja tempaa mukaansa tarinan kehittelyyn myös sellaisen nuoren, jota sanataideharjoitukset eivät lähtökohtaisesti kiinnosta tai jolle tekstin tuottaminen tuntuu vaikealta. Ryhmässä kirjoittaessa jokainen voi kokea osallistuvansa koko prosessiin ja vastaavansa silti vain omasta osuudestaan. Hyvät ideat valitaan mukaan käsikirjoitukseen, mutta kenenkään ei tarvitse kantaa henkilökohtaista huolta vähemmän onnistuneista ratkaisuista tai oman kirjoittamisensa tasosta. Vaikka itse ei osaisikaan esittää ajatuksiaan kirjallisessa muodossa parhaalla mahdollisella tavalla, voi onnistumisen kokemuksia syntyä muilla osa-alueilla, jotka ovat yhtä tärkeitä kokonaisuuden kannalta: ääneen lausuttu idea saattaa kantaa tarinaa eteenpäin tai omasta kynästä lähtenyt repliikki kirjoittaa parhaat naurut.

Elokuvan tai kuunnelman tekstityyppi, dialogi, tuntuu nuorille usein luontevammalta kuin kaunokirjallinen kuvailu tai kerronta: se muistuttaa nuorten arjessa tapahtuvaa kirjoittamista, kuten viestittelyä. Nuorten oma puhekieli on rikasta ja dialogin kirjoittajina nuoret ovat usein oivaltavia ja taitavia sanankäyttäjiä! Työskentelyn eteneminen kohtauksittain jakaa kokonaisuuden sopivan kokoiisiin ja helposti hallittaviin osiin.

Kun omat ajatukset saavat vastakaikua ja nivoutuvat osaksi ryhmän yhteistä projektia, osallisuuden kokemus vahvistuu ja tekeminen tuntuu motivoivalta ja mielekkäältä. Nuori saa mahdollisuuden kokea itsensä luovana tekijänä, kirjoittajana. Yhdessä tehden käsikirjoitus etenee vauhdilla, eikä sen saattaminen loppuun tunnu saavuttamattomalta haasteelta. Yhteiseen projektiin osallistuminen herättää mielenkiinnon seurata, miten omat ideat ja työpanos vaikuttavat yhteiseen visioon ja lopputulokseen. Valmis käsikirjoitus tuntuu sekä yhteiseltä että omalta ja siitä on helppo tuntea ylpeyttä.

Jos esittävät taiteet innostavat nuoria lajina kirjoittamista enemmän, luvassa oleva näyttelemisen tai teoksen äänimaailman luominen tuovat motivaatiota käsikirjoitusvaiheeseen. Nuoria ei ole välttämätöntä istuttaa tyhjän paperin ääreen: myös puheilmaisuus ja tekstin tuottaminen improvisaatioharjoitusten kautta voidaan nähdä kirjoittamisen muotona. Tärkeintä on vaalia luovan kerronnan tuottamaa iloa. Sitä kautta myös lukemista kohtaan voi syntyä uudenlainen, vapaaehtoisuuteen ja omaan mielenkiintoon pohjautuva näkökulma.

Vaikka nuoret tuottavat suurimman osan käsikirjoituksen sisällöstä, ohjaaja vastaa sen kirjallisesta muodosta ja onnistuneesta rakenteesta. Sen lisäksi, että toimiva käsikirjoitus on edellytys projektin onnistuneelle toteutukselle, sen myötä myös työstettävä tekstilaji ja käsikirjoittamisen periaatteet tulevat nuorille tutuiksi.

Esimerkkinä menetelmän soveltamisesta toimii Tampereen nuorisoteatterin kanssa keväällä 2021 toteutettu kuunnelmaprojekti. Osallistujina oli 14 nuorta, iältään 14–20-vuotiaita. Ryhmä jaettiin kahtia ja molemmat viikoittain kokoontuneet pienryhmät kirjoittivat kuunnelman toisen pienryhmän esitettäväksi. Lopputuloksena kumpikin ryhmä sai valmiiksi n. 20 min kuunnelman.

ENSIMMÄINEN TAPAAMINEN: IDEARINKI

Osallistujat muodostavat käsikirjoitustiimin, jonka tehtävänä on lähteä ideoimaan yhteisen projektin tarinalliset lähtökohdat. Sanataideohjaajan roolina on toimia sekä kirjurina että eräänlaisena haamukirjoittajana ja koota ryhmän esittämät ideat näkyville fläppitaululle. Käsikirjoituksen luominen aloitetaan rakentamalla tarinalle selkeät kehykset:

- Valitaan tarinan tyylilaji, tapahtumien miljöö ja aikakausi, nimetään päähenkilöt ja luonnostellaan juonen synopsista.
- Juonen kehittelyn voi aloittaa vaikkapa tarinan hahmojen luonnostelusta: Millaisia ovat hahmojen toiveet ja pelot? Millaiset motiivit ohjaavat heidän valintojaan? Millaisia haasteita ja vastuksia he kohtaavat? Onko heillä salaisuuksia?
- Pidä keskustelu mahdollisimman osallistavana ja pyri löytämään tasapaino ryhmässä niin, etteivät aktiivisimpien osallistujien ideat ja ehdotukset ala liikaa dominoida assosiaatioketjujen ja tarinan rakentumista.
- Tarinaa koskevat valinnat tehdään ryhmän yhteisellä päätöksellä. Ohjaaja kirjoittaa muistiin yhdessä hyväksytyt ehdotukset ja ideat.
- Tarinalle annetaan työnimi ja ohjaajan tekemät muistiinpanot tallennetaan. Säästä alkuperäiset paperit ja jaa muistiinpanoista otettu kuva yhteisessä viestiryhmässä.

Ennen seuraavaa tapaamista:

- Tapaamisten välisenä aikana nuoret kirjoittavat itselleen muistiin idearingin pohjalta heräviä omia ajatuksiaan ja arkielämän havaintojaan, jotka saattaisivat sopia tarinaan. Jokainen osallistuja voi kehittää juonta ja kohtauksia eteenpäin kukin omalla tavallaan.
- Ideoita voi lähettää tuoreeltaan yhteiseen viestiryhmään.
- Viestiryhmässä voi jakaa linkkejä, uutisia tai muuta tarinaan sopivaa materiaalia. Tällä tavoin myös ohjaaja voi ruokkia ja ylläpitää idearingin virittämää innostusta.

TOINEN TAPAAMINEN: LUONNOSVERSIO

Aloitetaan palaamalla idearingin muistiinpanoihin ja kerrataan, mihin vaiheeseen tarinan hahmottelussa päästiin, ja aletaan sitten kirjoittaa käsikirjoituksen luonnosversiota lisäämällä sisältöä viime kerralla rakennettuihin tarinan kehyksiin. Jatketaan työskentelyä edelleen koko ryhmän kesken niin, että ohjaaja toimii kirjurina.

- Jokainen osallistuja saa esittää omat, edellisen tapaamisen jälkeen syntyneet ideansa: Miljöö ja henkilöhahmot tarkentuvat, hahmot nimetään ja heitä kuvataan tarkemmin, juonenkäänteet selkeytyvät ja saavat ympärilleen yksityiskohtaisempia kohtauksia.
- Luova ideointi on hauskaa, mutta myös intensiivistä. Nuoret jaksavat keskittyä abstraktiin tarinankehittelyyn korkeintaan kaksi kokoontumiskertaa. Työskentelyä voi rytmittää fyysisillä harjoituksilla: nuoria voi esimerkiksi pyytää esittämään tietyn hahmon eleitä, puhetta tai kävelytyyliä.
- Täydennysten jälkeen jaa luonnosteltu kokonaisuus karkeasti rajattuihin, 5–8 osioon. Luonnosvaiheessa ei vielä tarvitse miettiä tarkemmin lopullisen käsikirjoituksen kohtauksia, jotka voivat olla lyhyitäkin.
- Tarinan kokonaisrakennetta voi visualisoida myös piirtämällä taululle draaman kaaren, jolle osiot lyhyine kuvauksineen ja henkilöhahmoineen sijoitetaan.
- Varmista, että käsikirjoituksen kannalta kaikki oleellinen tulee sovittua yhdessä ja kysy tarvittaessa tarinaa täydentäviä kysymyksiä.

Ennen seuraavaa tapaamista:

- Osallistujat saavat valita, mitä osiota tarinasta he haluavat seuraavaksi kirjoittaa. Jokaista osiota työstää tauon aikana 2–3 nuorta.
- Jokainen osallistuja kehittää valitsemaansa osiota pidemmälle ja syventää tarinaa siltä osin omilla ideoillaan: kirjoittaa tarkempaa tilannekuvausta, repliikkejä ja juonenkäänteitä eli konkretisoi sitä, mitä abstraktilla tasolla ollaan yhdessä suunniteltu.
- Oma osiotaan voi työstää joko yksin vai yhdessä parin kanssa. Parityöskentely voi edetä esimerkiksi siten, että toinen toimii kirjoittajana, mutta osion sisältöä ideoidaan yhdessä. Oleellista on, että haaste on jokaiselle sopiva ja lopputuloksen sijaan fokus säilyy luovan työskentelyn aikaansaamassa innostuksessa. Kirjoittaminen tapahtuu kohtauksia kehiteltäessä kuin huomaamatta; kirjataan vain muistiin toimivat ideat. Osallistujat eivät koe suorittavansa työstä kirjoitustehtävää, vaan kirjoittamisesta tulee itseilmaisun ja ajattelun väline, kuten sen kuuluukin olla.
- Ohjaajan vastuulla ovat käsikirjoituksen tyylilajin, muodon ja rakenteen hallinta: Kokoa fläppitaululle kirjatut ja täydennetyt muistiinpanot, ja kirjoita niiden pohjalta käsikirjoituksen luonnosversio, jotta sen osiot ja keskeisimmät käänteet ovat

seuraavalla tapaamisella valmiina ryhmän täydennettäviksi. Voit pyytää osallistujia lähettämään tauon aikana syntyvät tekstit luettavaksesi jo ennen seuraavaa tapaamista ja täydentää niiden pohjalta luonnosversion eri osioita jo etukäteen, vaikka lopulliset valinnat tehdäänkin koko ryhmän kesken.

KOLMAS TAPAAMINEN: DRAMATISOINTI

Ryhdytään muotoilemaan luonnosversiosta käsikirjoitusta ja dramatisoimaan sitä kohtauksittain. Myös puheilmaisuus ja tarinan kuljetus improvisaatioharjoitusten kautta voidaan nähdä kirjoittamisen muotoina, ja turhat vaatimukset oikeakielisyydestä on syytä unohtaa. Ryhmän kesken pohditaan yhdessä, mitä kohtauksiin vielä tarvitaan, mikä osio tai tarinan käänne vaatii lisää työstämistä, ja mitkä asiat esimerkiksi kuunnelmassa esitetään repliikkien sijaan äänitehostein.

- Jokainen yhteistä osiota työstänyt pari lukee muulle ryhmälle ääneen kotona kirjoittamansa kohtaukset. Pohditaan yhdessä, mikä toimii. Palautteessa on tässä vaiheessa turha puuttua heikkouksiin, sillä kyse on edelleen vapaasta ideoinnista ja luonnostelusta.
- Palautekierroksen jälkeen parit hiovat hetken omaa osiotaan ja valmistautuvat esittämään sen muille. Jos kyse on puhtaasti kirjallisesta projektista, voidaan tekstit lukea vielä kertaalleen ääneen tarinaan eläytyen tai luonnostella nopeasti piirtäen.
- Improvisoidun esittämisen myötä tekstiin kehkeytyy lisää ainesta ja kokonaisuus hioutuu toimivampaan suuntaan. Kuunnelman tapauksessa parit näyttelivät kirjoittamansa kohtaukset niin, että muu ryhmä kuuntelee tekstiä näyttelijöihin katsomatta.
- Ryhmän kanssa voi keskustella siitä, mitä valittu sanajärjestys kertoo roolihenkilöstä ja miten sen muuttaminen vaikuttaa ilmaisuun. Millaisia vaikutelmia erilaiset murteet herättävät? Hahmoille voi sovittaa erilaisia puhetyylejä ja miettiä, miten persoona välittyisi kuulijalle kirjoittajan toivomalla tavalla.
- Voit viritellä keskustelua vakuuttavasta tai uskottavan kuuloisesta replikoinnista: hyväkin esiintyjä tai näyttelijä vaikuttaa teennäiseltä, jos käsikirjoituksessa on puutteita. Sen tiedostaminen, että vuorosanat eivät ole ensisijaisesti näyttelijän, vaan niiden kirjoittajan, on tärkeä osa myös medialukutaitoa.
- Ohjaajan tehtävänä on kirjata käyttökelpoiset ideat ja lisäykset tarkasti muistiin. Tässä vaiheessa voi olla hyväksi, että improvisaatiosta vastaa toinen ohjaaja, jolloin voit rauhassa keskittyä dramatisoinnissa esiin nousevien huomioiden kirjaamiseen. Työtä helpottaa, jos käsikirjoituksen luonnosversio on muodollisesti selkeä ja osa lisäyksistä on kirjoitettu mukaan jo etukäteen.

Ennen seuraavaa tapaamista:

- Kirjoita tehtyjen lisäysten pohjalta käsikirjoituksen toinen versio.
- Tekstiä voi tarpeen mukaan editoida ja ideoita hioa. Olennaista on kuitenkin pyrkiä säästämään mahdollisimman paljon nuorten omaa ilmaisua, sanavalintoja ja ehdotuksia.
- Ohjaajalla on oltava käsitys siitä, mitä käsikirjoituksen rakenne ja kokonaisuus vaatii. Ellei työn alla oleva tekstilaji ole ennestään tuttu, on hyvä tutustua julkaistuihin käsikirjoituksiin. Ilman muodollisesti pätevää ja tarinaa palvelevaa käsikirjoitusta lopullista produktiota on vaikea toteuttaa. Kuunnelmassa täytyy huomioida myös ääninäyttelemisen ja muun äänimaailman kannalta oleelliset merkinnät ja merkinnän tavat.

NELJÄS TAPAAMINEN: LUKUHARJOITUS

Käsikirjoituksen toinen versio on nyt valmis luettavaksi ja ryhmän esitettäväksi. Tekstin ääneen lukeminen antaa kokonaiskuvasta kirkkaamman ja selkeämmän käsityksen. Lukuharjoitus toimii hyvin myös etäyhteyksin.

- Jaetaan osallistujille roolit ja luetaan käsikirjoitus kokonaisuudessaan läpi siten, että jokainen lukee oman roolinsa. Kuunnelman tapauksessa ohjaaja lukee toimintaa kuvaavat parenteesit, näytelmän tapauksessa toiminnan kuvaukset.
- Tekstiin voidaan edelleen tehdä myös lisäyksiä ja korjauksia tarpeen mukaan. Huomio on tässä vaiheessa hyvä kiinnittää erityisesti tarinan sisäiseen logiikkaan ja uskottavuuteen: hahmojen taustatarinoiden ja motiiveihin, juonenkäänteisiin ja loppuratkaisun vaiheisiin. Toimiiko kokonaisuus vai kaipaako jokin yksityiskohta vielä korjaamista?
- Tehdään uusi roolijako ja toistetaan lukuharjoitus.
- Lukukierrosten jälkeen osallistujien huomiota voi pyrkiä kiinnittämään siihen, miten pienilläkin vaihdoksilla ja vivahteilla tekstin sisältö ja merkitys muuttuu: Oleellisinta tarinassa ei aina ole se mitä sanotaan, vaan henkilöhahmojen taustalla piilevät jännitteet, toiveet ja pelot. Käsikirjoittajana täytyy olla tietoinen hahmojensa motiiveista, vaikka kaikki ei vuoropuhelussa kävisikään katsojalle tai kuulijalle suoraan ilmi. Osallistujien on siis tärkeää huomata, miten kunkin roolihahmon taustatarina vaikuttaa tämän repliikkien tulkitsemiseen ja esittämisen tapaan. Sama havainto antaa paremmat eväät myös kirjallisuuden, uutisten ja median lukemiseen.

Ennen seuraavaa tapaamista:

- Jatka tekstin editointia tarpeen mukaan ja viimeiste käsikirjoituksen kolmas versio.

KÄSIKIRJOITUKSESTA KOHTI PRODUKTIOTA

Ohjaajan viimeistelemä, käsikirjoituksen kolmas ja lopullinen versio on nyt valmis. Projektin sanataiteellinen osuus päättyy ja vetovastuun käsikirjoituksen pohjalta syntyvän teoksen toteutuksesta voi tarvittaessa ottaa esimerkiksi draamakäsivatuksen, pelituotannon tai median ammattilainen, jonka alaa lopullinen produktio on.

Tampereen Nuorisoteatterin tapauksessa kuunnelmia käsikirjoittaneita pienryhmiä oli kaksi. Kirjoitusvaiheessa molemmat ryhmät työstivät omaa käsikirjoitustaan siten, ettei kumpikaan saanut etukäteen minkäänlaista vihiä toistensa ideoista. Molemmat pienryhmät saivat siis vasta kirjoitusprosessin päätyttyä luettavakseen ja näyteltäväkseen heille ennestään tuntemattoman, toisen pienryhmän kirjoittaman tekstin.

Vaihdos antaa uutta virtaa ja intoa prosessin seuraavaan vaiheeseen eli esitettävän teoksen luomiseen. Näin osallistujat saavat toteutettavakseen itselleen tuoreen, rooli- tai muista ennako-odotuksista vapaan tarinan, ja toisaalta on kiinnostavaa päästä näkemään toisten esittämä tulkinta oman ryhmän kirjoittamasta käsikirjoituksesta.

2.2. Menetelmä #2: Itseilmaisua rap-lyriikan kautta

Tavoite: Lukea lyriikkaa, viihtyä mielekkään tekstityypin parissa, oppia tunnistamaan rytmisen kirjoittamisen muotoa sekä riimityyppejä ja kirjoittaa oma säkeistö.

Kesto: 2 x 45 min.

Osallistujamäärä: 4–12

Tila-, laite- ja materiaalivaatimukset: Bluetooth-kaiutin, soitin, striimauspalvelu, lyriikkamonisteet, kirjoitusvälineet sekä mahdollisesti rytmiaulukkoita ja metronomi.

Soveltuvuus: Räpistä, rytmistä, sanoituksista ja musiikista kiinnostuneille nuorille. Monilukutaito ja moninaiset tekstit voivat toimia väylänä lukemisesta innostumiseen. Rap-lyriikan kautta teksti käsitetään laajasti, mikä voi eheyttää negatiivisia mielikuvia lukemisesta ja kirjoittamisesta. Nuorilla, joilla on haasteita esimerkiksi oikeinkirjoituksen

kanssa, ei välttämättä ole kirjoittamiseen liittyviä onnistumisen kokemuksia. Rap antaa nuorille mahdollisuuden ilmaista itseään omalla kielellään ilman suorituspainetta ja oikeinkirjoitusvaatimuksia. Puhekielisyys, slang, murteet, suorat mielipiteet ja muut alakulttuurille tyypilliset piirteet antavat nuorille luvan käyttää kieltä itselleen tutulla ja persoonallisella tavalla. Myös rytmin ja musikaalisuuden kautta voi löytyä uudenlaisia näkökulmia tekstiin. Kun nuori löytää kirjoittamisen oman kiinnostuksensa motivoimana, se voi tehdä kaikesta kirjoittamisesta ja eri tekstilajeista helpommin lähestyttävää. Rap-tekstien parissa työskentely vaatii nuorilta myös hyvää lukutaitoa, jotta kaikki nyanssit liioittelusta ironiaan tulevat huomatuiksi, ja siten sanataideharjoitukset myös kehittävät näitä taitoja.

A) TEKSTIANALYYSI RAP-KAPPALEESTA

Kahden työpajan aikana tavoitteena on tehdä ryhmän yhteinen tekstianalyysi suomenkielisestä rap-kappaleesta, sekä ideoida ja kirjoittaa säkeistöjä nuorten omista, kappaleen teemaa käsittelevistä kokemuksista. Pienryhmissä kirjoitetaan lopuksi yhteinen rap-kappale. *Etsivää lukutaitotyötä* -hankkeessa tämä kahden työpajan menetelmä toteutettiin osana Kaukajärven yläkoulun 8. luokan poikien kouluvalmennusta. Harjoitteessa on osin sovellettu Lukukeskuksen vuonna 2016 toteuttamaa *Sanat haltuun* -hankkeessa käytettyä menetelmää (<https://sanathaltuun.fi/rap-paja/>).

ENSIMMÄINEN TAPAAMINEN

Tehtävänanto:

Tehdään yhdessä ryhmän kanssa tekstianalyysi ohjaajan valitsemasta kappaleesta. Lähiöteemaan sopiva ja käytännössä hyväksi havaittu valinta on Gettomasan Kotikulmilla-kappale.

- Keskustellaan aluksi musiikista: mikä tekee musiikista hyvää, mistä mielenkiintoiset sanoitukset koostuvat ja mitkä ovat rap-tekstille ominaisia piirteitä.
- Jaa tekstianalyysia varten valitsemasi kappaleen lyriikat osallistujille tulostettuna.
- Kuunnellaan kappale ja aletaan etsiä sanoituksista riimejä.
- Käydään läpi riimityypit: perinteinen riimi, vokaaliriimi ja pääteriimi. Osallistujat nostavat esiin esimerkkisäkeistöstä havaitsemiaan riimisanoja ja niiden paikkoja, ja riimityyppejä tarkastellaan yhdessä.
- Samalla tehdään havaintoja kappaleen rakenteesta, kuten säkeistöjen, kertosäkeen, intron ja outron mitasta säkeinä ja tahteina.
- Tekstianalyysin jälkeen kappale kuunnellaan uudelleen lyriikoita seuraten.

- Pohditaan, miten kappaleen puhuja kuvailee tässä tapauksessa omia kotikulmiaan ja mikä on hänen suhteensa ympäristöön.
- Yhteisen suullisen analyysin jälkeen keskustellaan osallistujien omasta asuinympäristöstä ja paikallisidentiteetistä: Miten niistä voisi kertoa?
- Lopuksi osallistujat jakautuvat pienryhmiin, joissa ideoidaan ja kirjoitetaan säkeistöjä omista kotikulmista (tai valitsemasi kappaleen teemaan liittyvistä omakohtaisista kokemuksista).

RIIMITYYPIT JA RAPIN TEORIAA:

Perinteisessä riimissä pidetään sanan ulkoasu täysin samana vain ensimmäisen kirjaimen vaihtuessa (esim. tiili-viili).

Vokaaliriimit ovat rapille hyvin tavanomaisia ja kertovat usein räppärin perehtyneisyydestä eli mitä omaperäisempiä vokaaliriimejä räppäri keksii sitä enemmän hän on asiaan perehtynyt. Vokaaliriimeissä täsmäävät sanojen vokaalit, mutta aina niidenkään ei tarvitse olla täydellisen samat, sillä ääntämisen avulla saadaan selville sanojen riittävä yhtenevä sointi (esim. kotipaikka–sopivalta).

Pääteriimeillä tarkoitetaan täsmääviä viimeisiä tavuja. Niiden avulla vasta-alkaja pääsee helposti sisään harjoitukseen ja pysytään hyvin kiinni asiasisällössä, mikä on olennaista, sillä tavoitteena on luoda sisällöltään eheä säkeistö. Pääteriimit voivat keskittyä vain sanan viimeiseen tai kahteen viimeiseen tavuun. Erottavana tekijänä vokaaliriimeihin on se, että kaikki tavut eivät soi keskenään (esim. taitava–pelaaja) Osallistujat harjoittelevat riimien sovittamista tahteihin riimitaulukon avulla.

Yleensä riimit sijoittuvat allekkain, jotta kuulijalle välittyy kuva hallitusta sovittamisesta. Riimejä ja tavuja voi kuitenkin sovittaa vapaasti iskuille ja tehdä näin monimuotoisia säkeistöjä.

Perinteisin riimien sovittamispaikka on tahdin neljäs isku, johon voi sijoittaa koko riimisanan tai vain viimeisen tavun.

Riimityypit ja rytmitaulukko ovat peräisin Paul Edwardsin *How to rap: The Art & Science of the Hip-Hop MC* -teoksesta, jonka oppeja kannattaa myös hyödyntää ohjaustilanteessa. Rapin teorian tietoa löytyy hyvin Palefacen teoksesta *Kolmetoista kertaa kovempi – Räppärin käsikirja*.

TOINEN TAPAAMINEN

Tehtävänanto:

- Jatketaan omien säkeistöjen kirjoittamista.
- Osallistujien itse kirjoittamista säkeistöistä koostetaan pienryhmissä yksi yhteinen kappale, johon säkeistöjen valmistuttua tehdään vielä koko ryhmän kesken neljän tai kahdeksan tahdin kertosäe toistoa hyödyntäen. Yhdessä kirjoitettavan kertosäkeen voi ottaa omana harjoituksena myös ennen pienryhmiin jakautumista tai tapaamisen alkuvirittelyä rap-tekstien maailmaan.
- Harjoitellaan säkeiden räppäämistä pienryhmissä.
- Lopuksi pienryhmät esittelevät omat kappaleensa toisilleen joko lukien tai biittiin räpäten.

B) RAP-KAPPALEEN KIRJOITTAMINEN PARITYÖNÄ

Työpaja sopii parhaiten räppiin jo valmiiksi orientoituneelle ja musiikkilajia tuntevalle ryhmälle.

Tehtävänanto:

- Herätellään keskustelua siitä, mistä aiheesta nuoret haluaisivat tehdä oman rap-kappaleen. Aihe voi liittyä vaikkapa nuoria kiinnostaviin ajankohtaisiin kysymyksiin.
- Muodostetaan parit.
- Jokainen osallistuja kirjoittaa valitusta aihepiiristä oman, viiden sanan listan.
- Sanalistoja vaihdetaan parin kanssa. Kumpikin keksii ja kirjoittaa riimi- ja säeparit toiselta saamansa listan sanojen viereen.
- Näin muodostuneet säeparit esitellään omalle parille. Säkeiden toimivuutta ja osuutta työstettävässä kappaleessa pohditaan yhdessä.
- Myös kappaleen kertosäe kirjoitetaan yhdessä parin kanssa.
- Kun kappaleen johtoajatuksot ovat ensin alkaneet rakentua yhteistyönä, molemmat kirjoittavat omia säkeistöjään neljän rivin ryppäissä.
- Säkeiden esittely parille neljän rivin välein, mieluiten ääneen lausuttuna tai räpättynä, pitää kappaleen rakenteen muodostumisen vireänä ja dynaamisena.
- Tekstin rytmiin sovittamisessa voidaan pitää apuna 4/4 tahtilajin mukaista rytmitaulukkoa, jossa jokaisen säkeen tavut jaetaan neljään lokeroon, ts. neljälle pääiskulle. Rytmitaulukkoon sovitettujen sanojen pohjalta on myös hyvä havainnollistaa riimien sopivuutta iskuille sekä erilaisia tavumäärävariaatioita. Rytmitaulukko tekee rap-tyyliä analysoinnin mahdolliseksi ja rytmisen sanavirran (flow'n) näkyväksi.

Rytmitaulukkoesimerkki:

	1.	2.	3.	4.
1.	Tyhjään	mahaan	maistuu aina	pasta
2.	potut on	pottui	koulun ruoka-	lassa
3.	nälkä,	nälkä,	aina on	nälkä
4.	eikä mun	päässä	lakkaa pyöri-	mästä

2.3. Menetelmä #3:

Inhimillistä kasvua tukeva sanataide

Tavoite: Hyödyntää sanataidetta osana inhimillistä kasvua tukevaa nuorten ryhmätoimintaa. Kirjallisuusterapeutisiin menetelmiin perustuvat harjoitukset tukevat omien toiveiden ja pyrkimysten selkeämpää hahmottamista, sekä niiden konkretisoimista unelmista tavoitteiksi. Toistuvat harjoitukset tekevät kirjoittamisesta samalla arkipäiväisen rutiinin, joka kehittää itseilmaisua ja kirjoitustaitoa.

Kesto: 6 tapaamiskertaa / 6–12 viikkoa

Osallistujamäärä: 5–10

Tila-, laite- tai materiaalivaatimukset: Yksityinen tila, jossa voidaan kokoontua suljetusti. Erivärisiä papereita, kirjoitusvälineet sekä kansiot tekstien säilyttämistä varten. Muut materiaalivalinnat riippuvat ryhmän toiveista: työpajoissa syntyvät tekstit sidotaan Oman kasvun kirjaksi ja jokainen saa suunnitella ja toteuttaa kirjalleen näköisensä kannet.

Soveltuvuus: Keskinäiseen luottamukseen perustuvat suljetut ryhmät, joissa on mahdollista käsitellä turvallisesti henkilökohtaisia asioita ja ajatuksia ja joissa nuorten kasvua tuetaan myös muilta osin, ryhmän tarpeiden mukaisesti ja tarvittaessa ammattilaisten toimesta.

Etenkin koronapandemian aikana taiteen hyvinvointivaikutuksista on puhuttu paljon. Myös sanataide voi tuottaa tekijälleen paitsi iloa luovana itseilmaisun välineenä, myös uusia työkaluja itseymmärryksen ja -hoidon tueksi. Kirjoitusharjoitukset voivat auttaa nuorta

hahmottamaan tunteitaan ja ajatuksiaan, ja parhaimmillaan itsetuntemuksen syventäminen antaa voimavaroja elämänvalintojen ja tulevaisuuden suunnitelmien kartoittamiseen.

Kirjallisuusterapeutisiin menetelmiin pohjautuvia sanataideharjoituksia voidaan hyödyntää nuoren kasvua ja kehitystä tukevana taidemuotona monenlaisessa kuntoutus- ja kasvatustyössä, esimerkiksi sosiaalialalla, mielenterveystyössä, erityisopetuksen tai nuorten uravalmennuksen osana. Menetelmien käyttö vaatii kuitenkin varovaisuutta ja harkintaa, sillä itsereflektointi voi toisinaan tuntua haastavalta. Tehtävänannot ovat omiaan nostamaan pintaan voimakkaitakin tunteita, joiden käsittelyyn nuorilla itsellään ei välttämättä ole riittäviä keinoja. Osallistujille on varmistettava riittävä tuki ja mahdollisuus keskustella harjoitusten herättämistä pohdinnoista myös ohjaustilanteen päätyttyä. Harjoitukset eivät palvele tarkoitustaan, jos nuorelle syntyy kokemus yksin jäämisestä vaikeiden tunteiden keskelle.

Menetelmät mahdollistavat elämän haasteellisten asioiden käsittelyn intuitiivisen luovuuden keinoin. Kirjoitusharjoitukset auttavat sanallistamaan omaa mielenmaisemaa ja tarkastelemaan sitä etäämmältä ja uusista näkökulmista. Harjoitusten tavoite ei varsinaisesti ole kirjoitustaidon harjaannuttaminen, mutta niiden avulla kirjoittamisesta voi tulla toistuva tapa, joka kehittää ilmaisutaitoa. Ryhmässä osallistuja voi löytää itselleen uusia sanataiteen ja itseilmaisun tapoja.

Menetelmien kautta havainnollistetaan myös tarinallistamista ja opitaan tunnistamaan erilaisia itseä ja muita koskevia narratiiveja. Niinkin yksinkertainen harjoitus kuin omaa minää kuvaavan tekstin kirjoittaminen kolmannessa persoonassa voi toimia esimerkin kaltaisena lähtökohtana keskustelulle siitä, miten vaikkapa sosiaalisen median henkilö- ja tuotebrändit rakentuvat ja miten markkinavoimien ehdoilla toimivaan mielikuvateollisuuteen voi ottaa tervettä etäisyyttä. Monet median totuutena myymät tarinat ovat todellisuudessa yksittäisten faktojen ympärille seipitettyä satua, jonka viihdyttävä tai tunteisiin vetoava kerronta on viestinnän ammattilaisen värittämää.

Etsivää lukutaitotyötä -hankkeessa inhimillistä kasvua tukevia sanataiteen menetelmiä sovellettiin osana Pajaston, eli Tampereen kaupungin kuntouttavan työtoiminnan, käden- taitoryhmän ohjelmaa keväällä 2021. Pajaston toiminnan tarkoituksena on tarjota työttömille nuorille paitsi arkirutiineja ja mielekästä tekemistä, myös mahdollisuuksia pohtia uusia ratkaisuja elämässä etenemiseen. Sanataidetyöpajat järjestettiin kerran viikossa varsinaisen toiminnan lomassa vajaan kahden kuukauden aikana.

OMAN KASVUN KIRJA -TYÖPAJAKOKONAISUUS

Tämän kuudesta työpajasta koostuvan kokonaisuuden konkreettisena päämääränä on osallistujien omista teksteistä koostettu ja itse sidottu kirja, jonka kansitaide on sekin tekijänsä näköinen toteutus.

Kirjan tekstit jakautuvat kolmeen eri osioon:

I Jokaisen työpajan aluksi kirjoitettaviin **aamusivuihin**

II Työpajoissa tehtäviin viiteen (5) erilaiseen **miniprojektiin**

III Jokaisen työpajan lopuksi tai kotitehtävänä kirjoitettaviin **päivän päätöksiin**

Jokaiselle tekstilajille (I–III) valitaan erivärinen paperi, jotta eri osiot on myöhemminkin helppo erotella ja järjestellä kokonaisuudeksi kirjaa varten. Mikäli mahdollista, kirjoitetaan käsin. Paperin vasempaan laitaan kannattaa kirjoittaessa jättää vähintään parin sentin marginaali kirjansidontaa varten. Kaikki tekstit päivätään ja kootaan talteen osallistujan omaan kansioon.

Työpajat voidaan toteuttaa osana ryhmän muuta toimintaa, jolloin jokaiseen miniprojektiin käytetään vain pieni osa ryhmän sen kertaisesta tapaamisesta. Sekä aamusivuja että päivän päätöstekstejä voidaan kirjoittaa myös sellaisina kertoina, jolloin ohjelmassa ei ole muuta sanataiteeseen liittyvää sisältöä. Jos työpajan sanataiteellista osuutta halutaan laajentaa, voidaan miniprojektien ohella tehdä myös muita kirjoitusharjoituksia. Nuorille sopivia harjoituksia löydät lähteissä mainituista sanataideooppaista.

Tehtävänanto: Aamusivut & Päivän päätökset

- Kirjoita aamusivut joko kotona heti herättyäsi tai heti työpajan aluksi. Älä pysähdy miettimään tai harkitsemaan kirjoittamaasi, vaan kirjoita vapaata tajunnanvirtaa.
- Vastaavasti päivän päätökset kirjoitetaan työpajan lopuksi tai viimeisenä illalla. Mitä viet tästä tapaamisesta mukana? Mistä olit tänään kiitollinen?
- Käytä jokaiseen kirjoituskertaan 5 minuuttia ja kirjoita pysähtymättä.
- Jos mahdollista, kirjoita käsin.
- Molemmat, sekä aamu- että iltasivut, kirjoitetaan erivärisille papereille, jotta ne ovat myöhemminkin helposti erotettavissa toisistaan.
- Jos tyhjältä paperilta aloittaminen tuntuu aluksi vaikealta, voit käyttää apulauseita. Esimerkiksi:

Minä olen...

Minä haluan...

Eniten pelkään...

Juuri nyt toivon....

Aloita kirjoittamalla paperille ensimmäisen aloituslause ja jatka sitten tekstiä ensimmäisellä mieleesi juolahtavalla ajatuksella. Jos kynä tai ajatus pysähtyy, voit valita listalta seuraavan aloituksen ja jatkaa siitä.

Tehtävän tarkoitus:

Harjoituksen ideana on kirjoittaa vapaata tajunnan virtaa, joten teksti voi olla mitä tahansa. Oikeakielisyydestä, tekstin sujuvuudesta tai käsialan luettavuudesta ei tarvitse välittää. Jos et tiedä mitä kirjoittaa tai koko harjoitus tympii, kirjoita siitä miten typerältä ja hankalalta koko touhu tuntuu. Anna sanojen virrata paperille juuri sellaisina kuin ne tässä hetkessä syntyvät. Älä pysähdy lukemaan kirjoittamaasi kesken harjoituksen. Tekstiä on tarpeetonta arvioida, koska mitään vaatimuksia tai odotuksia ei ole.

MINIPROJEKTI #1: 100 UNELMAA

Tehtävänanto:

- Listaa sata ensimmäistä mieleesi nousevaa unelmaa tai toivetta. Ne voivat olla pieniä tai suuria, helposti tai vaikeasti saavutettavia: kaikkea mahdollista unelma-ammatin, haaveissasi siintävän lomamatkan ja uusien sukkienväliltä.
- Miksi juuri sata? Koska silloin ei tarvitse tehdä järkipäätöksiä karsintaa ja sensuroida joukosta sellaisia unelmia, joita oma mieli saattaa syystä tai toisesta pitää joko vähemmän tärkeinä tai mahdottomina saavuttaa. Listaa siis kaikki mitä mieleesi tulee!

Tehtävän tarkoitus:

Kun etenet listallasi pidemmälle, saattaa esille nousta myös asioita, jotka helposti jäävät itseen kohdistuvien vaatimusten, odotusten tai tiedostetumpien toiveiden varjoon. Ehkä huomaat toivovasi jotain, mitä et ole ennen tiedostanut tai uskaltanut myöntää itsellesi?

MINIPROJEKTI #2: KAHDENKESKINEN KESKUSTELU

Lämmittelytehtävänä pyydä jokaista osallistujaa kertomaan vuorollaan paras puolensa: Missä asiassa tiedät olevasi huononakin päivänä hyvä? Paras puoli voi olla luonteenpiirre, ominaisuus tai taito, pieni tai iso asia.

Tehtävänanto:

- Valitse listaamasi sadan unelman joukosta kolme unelmaa. Kirjoita jokaisesta ensin muutama, tarkentava lause. Aikaa yhden unelman pohdintaan voi varata pari minuuttia.
- Mieti, mistä näistä kolmesta haluaisit mieluiten keskustella ja kenen kanssa. Keskustelukumppani voi olla kuka tahansa: perheenjäsen, sukulainen, ystävä, esikuva, opettaja, julkkis tai jonkin alan ammattilainen, sinulle merkittävä tai jostain tietystä syystä mieleesi jäänyt ihminen menneisyydestä tai nykyisyydestä. Hän voi olla myös fiktiivinen hahmo tai vaikkapa oma ihannekuva itsestäsi.
- Pohdi, kaipaisitko keskustelukumppaniksi rohkaisevaa ja motivoivaa ihmistä, joka ymmärtää pyrkimyksesi ja kannustaa sinua saavuttamaan unelmasi – vai henkilön, joka vastaväitteillään haastaa sinut perustelemaan näkökantasi ja oikeutesi omaan unelmaasi. Harjoituksen kannalta ei ole väliä, onko keskustelija kanssasi samaa vai eri mieltä. Joskus kiistely ja kiivaskin väittely saattaa olla juuri sitä, mitä oman unelman kirkastaminen vaatii.
- Valitse henkilö, joka nousee selkeimpänä mieleesi. Ota saman värinen paperi, jolle kirjoitit edellisenkin miniprojektin (100 unelmaa) ja kirjoita itsesi ja valitsemasi henkilön kesken käytävä vuoropuhelu. Käytä repliikkiviivoja. Aikaa tehtävään on noin 20 minuuttia.
- Jos haluat, voit kertoa muulle ryhmälle minkä unelman valitsit tai millaisia ajatuksia vuoropuhelu herätti. Millaisen henkilön kanssa keskustelit ja miksi päädyit juuri häneen? Miltä keskustelu tuntui? Tulitko kuulluksi? Kuuletko keskustelukumppanillesi kirjoittamissa repliikeissä kaikuja jostain muusta kuin henkilön itsensä esittämistä väitteistä, ja kuka oikeastaan keskusteli kanssasi? Miten reagoit hänen sanoihinsa?

Tehtävän tarkoitus:

Omien, aitojen tavoitteiden kirkastaminen. Jotta elämässä voi pyrkiä kohti itselleen tärkeitä päämääriä, täytyy ensin olla tietoinen omista toiveistaan ja siitä, mikä juuri itselleni on tavoittelemisen arvoista. Kun käyt unelmalistaa läpi, kysy välillä itseltäsi, onko unelma varmasti sinun omasi, vai onko sen taustalla mahdollisesti jonkun toisen luomia odotuksia tai pelkoja.

MINIPROJEKTI #3: ESTEET TAVOITTEIDEN TIELLÄ

Tehtävänanto:

- Jatka viimeksi valitsemasi unelman työstämistä. Listaa 10 minuutin ajan asioita, jotka ovat unelmasi esteenä. Kirjoita ylös kaikki ne “sitku – mutku – noku” -alkuiset puolustuspuheet, jotka nousevat ensimmäisenä mieleesi selittämään, miksi et juuri nyt voisi mitenkään saavuttaa unelmaasi.
- Katso sitten kirjoittamiasi asioita ja mieti, mitkä näistä esteistä ovat sellaisia, joihin voit itse vaikuttaa. Jotkut esteistä saattavat olla sinusta riippumattomia olosuhteita, joita et yksin voi muuttaa, mutta listalta löytyy varmasti myös itse pystytettyjä esteitä, jotka on mahdollista purkaa.
- Valitse listalta yksi tai kaksi estettä, jotka olisi tarpeen raivata unelmasi tieltä. Kenties pinttyneitä ajatusmalleja, pelkoja tai elämääsi ohjaavia sääntöjä, joita et oikeastaan koe omaksesi, joihin et pohjimmiltasi itsekään usko tai jotka eivät enää palvele tarkoitustaan. Nimeä esteesi. Onko se kenties jokin yleisinhimillinen tunne, vai kutsutko sitä jollain erityisellä nimellä, jonka vain itse tiedät?
- Mieti nyt, miksi olet niin kiintynyt juuri tähän kyseiseen esteeseen, että sinun on jopa hieman vaikea hyväksyä ajatusta, että voisit todella itse vaikuttaa sen olemassaoloon. Ehkä olet pitänyt estettä itsestään selvänä tosiasiana. Teillä saattaa olla pitkä yhteinen historia, ehkä este on pysynyt paikallaan jo vuosia, sen olemassaoloon on tottunut, sen purkaminen tuntuu jo ajatuksena turhauttavalta ja ehkä liiankin isolta ja vaativalta muutokselta.
- Voit kirjoittaa vapaata ajatuksenvirtaa siitä, mitä tunteita ja ajatuksia esteen tarkastelu sinussa herättää. Vaihtoehtoisesti voit miettiä, mikä konkreettinen este fyysisessä maailmassa voisi symboloida unelmasi tiellä olevaa estettä: Onko se umpihanki, jonka läpi kahlaaminen tuntuu raskaalta ja hikiseltä ponnistelulta? Vai muistuttaako se korkeaa muuria, leveää jokea tai vaikkapa vaikeasti ratkaistavaa labyrinthia? Valitse estettäsi kuvaava symboli ja kirjoita teksti tämän konkreettisen haasteen ylittämisestä, murtamisesta tai ratkaisemisesta.
- Jos ryhmällä on kiinnostusta tai mahdollisuuksia toteuttaa tekstin lisäksi kuvataidetta tai käsitöitä, voi oman esteen suunnitella ja valmistaa myös konkreettiseksi, tuhottavaksi kuvaksi tai esineeksi. Huomioi kuitenkin, että tuhottava esine ei saa symboloida toista ihmistä, jolle haluaa kostaa kokemaansa pahaa.

Tehtävän tarkoitus:

Jotta voimme muuttaa suuntaa ja tehdä elämäämme koskevia muutoksia, on ensin havaittava ja hyväksyttävä, että osa tiellämme olevista esteistä on meidän itsemme rakentamia. Harjoituksessa keskitytään oman mielen luomiin ehdollistumiin ja vain sellaisiin

asioihin, joihin voimme itse vaikuttaa; ei selkeästi ulkoisiin olosuhteisiin tai muihin ihmisiin. Oleellista harjoituksessa ei ole se, selvitätkö esteen vai et. Riittää, että hahmotat esteen mahdollisimman selkeästi, myönnät ja hyväksyt sen olemassaolon, ja uskallat esittää itsellesi kysymykset, jotka ärsyttävät ja saattavat herättää halun puolustaa omaa voimattomuuttasi esteiden edessä.

On epämukavaa ja usein turhauttavaa kyseenalaistaa omia ajatuksiaan. Emme mielellämme myönnä esteiden olevan omia luomuksiamme, sillä on paljon helpompaa syyttää tilanteesta ulkoisia tekijöitä, jotain tai jotakuta muuta kuin itseämme. Omien ajatusten tarkkailu ja rehellinen tunnistaminen on useimmille hankalaa, joten harjoitus kannattaa pitää lyhyenä ja varmistaa, että sen päätteeksi tunnelmaa kevennetään. Jaloittelutauko ja toisenlainen, mieltä piristävä toiminta työpajan lopuksi voivat tuulettaa tunteita ja nostaa ryhmän vireystilaa.

MINIPROJEKTI #4: UNELMASTA TODEKSI

Tehtävänanto:

- Kirjoita kirje tulevaisuuden minältäsi. Kuvittele itsesi tulevaisuuteen ja elämän-tilanteeseen, jossa unelmasi on toteutunut. Teet sitä mistä olet haaveillut, asut toiveittesi mukaisessa paikassa, perhe- tai ihmissuhteesi ovat järjestyneet haluamallasi tavalla tai olet saavuttanut tavoitteesi.
- Kuvittele ja kuvaile mahdollisimman tarkkaan miltä elämäsi nyt tuntuu. Millaisena koet itsesi, mistä tunnet iloa ja onnea, millainen on tavallinen päiväsi unelmiesi todellisuudessa?
- Jos tehtävä tuntuu vaikealta, voit käyttää apunasi sadan unelman listaa. Valitse listalta kolme unelmiesi joukosta löytyvää sanaa:

1. Sana, joka vastaa omaa ihannekuvaa itsestäsi (adjektiivi, ammatti, titteli...)
2. Jokin unelmiisi liittyvä paikka (lomakohde, työpaikka, rakennus, asuinpaikka...)
3. Verbi, joka kuvaa sitä mitä teet silloin, kun teet mitä haluat.

Kirjoita sitten tarina tavallisesta, tulevaisuuteen sijoittuvasta päivästä, ja käytä tarinassa näitä valitsemaasi kolmea sanaa.

- Lue kirjoittamasi tarina tai kuvaus. Jos haluat, voit lukea tekstisi ääneen myös muille.

Tehtävän tarkoitus:

Mitä tai miten kirjoitat on toissijaista. Oleellista on, että pystyt kirjoittaessasi kokemaan ja tuntemaan kuvaamasi elämäntilanteen mahdollisimman selvästi, kuin se todella olisi nykyhetkessä koettu päivä. Halutessasi voit jatkaa harjoitusta listaamalla konkreettiset askeleet, jotka vievät sinua kohti kuvailemaasi tulevaisuutta. Mitä voit tehdä juuri nyt, jotta etenet askeleen lähemmäs kohti asettamaasi tavoitetta? Jos pystyt mielikuvissasi tuntemaan iloa saavutetusta unelmasta jo tänään, sekä nimeämään konkreettiset teot, jotka nykyhetkessä ohjaavat toimintaasi ja valintojasi oikeaan suuntaan, huomaat ottaneesi jo ensimmäisen harppauksen kohti kirjoittamaasi tulevaisuutta.

MINIPROJEKTI #5: KIRJAN JULKAISU (LOPPUTYÖ)

Tehtävänanto:

- Osallistujat tekevät omaa kirjaansa varten kannet. Materiaaleja ja värejä voi käyttää vapaasti, tärkeintä on että työpajojen aikana kirjoitetut tekstit voidaan sitoa tai säilöä kansien väliin.
- Erivärisille papereille kirjoitetut tekstit kootaan osioittain (I–III) aikajärjestykseen vanhimmasta uusimpaan. Kaikkia tekstejä ei ole välttämätöntä sisällyttää valmiiseen kirjaan, vaan halutessasi voit tehdä karsintaa ainakin aamusivujen ja päivän päätöksien osalta, etenkin jos liuskoja on kertynyt runsaasti.
- Valikoidut sivut sidotaan itse tehtyihin kansiin. Myös sidonnan osalta materiaalit ja tekniikat ovat vapaasti valittavissa.
- Suunnittele ja kirjoita oman kirjasi takakansiteksti. Tekstin voi kirjoittaa myös kannen sisäpuolelle. Toistuuko kirjaasi valikoituneissa teksteissä unelmien ohella jokin muukin temaattinen jatkumo, erilaisia päiviä ja tekstejä yhdistävä punainen lanka? Huomaatko toistavasi tiettyjä sanoja, aiheita tai kysymyksiä? Miten tiivistäisit tuon yhdistävän tekijän? Mistä oma kirjasi kertoo?

Jos itsereflektion syventäminen alkaa tässä vaiheessa tuntua liian haastavalta, voidaan takakansitekstin sijaan tehdä kevyempiä ja hauskenpia kirjoitusharjoituksia:

- Kirjoita ihailija- tai rakkauskirje itsellesi eli sinulle osoitettu kirje salaisen ihailijasi näkökulmasta! Hän on joku, joka on rakastanut ja ihailut sinua jo pitkään, henkilö joka tuntee hyvin kaikki puolesi, ja joka rakastaa tai ihailee sinua tulisesti, mutta uskaltautuu kertomaan tunteistaan vasta nyt.
- Kirjoita itsestäsi sinulle tutun, arkisen esineen näkökulmasta. Huomaa, että tälle esineelle olet juuri se ihminen, jonka ansiosta sillä on arvoa ja merkitystä! Ilman sinua esine olisi vain hyödytön kappale turhaa materiaa. Esineen näkökulmasta olet toisin

sanoen korvaamattoman tärkeä, sen koko olemassaolon keskipiste. Muista siis ilmaista kiitollisuutta!

Työpajan päätteeksi osallistujat saavat esitellä oman kirjansa haluamallaan tavalla. Voit kertoa, mitä tekstejä kirjaan valikoitui ja miksi, mitä kannet kertovat ja millainen tarina niiden väliin kätkeytyy sekä lukea ääneen lyhyitä katkelmia. Kirjan julkaisujuhliin kuuluu luonnollisesti myös pientä tarjoilua, tuoreiden kirjailijoiden onnitteluja ja malja yhteiselle saavutukselle!

Extra - Kirjailijakuva:

Julkaisujuhliissa oman elämänsä kirjailijat kuvataan valmiin teoksen kanssa. Kuvattava voi itse valita sopivan kuvauspaikan, ideoida kuvan sommittelua ja päättää, minkä otoksen kirjailijakuvakseen valitsee. Kuvan voi myöhemmin lisätä kirjan takakanteen tai liepeeseen.

Tehtävän tarkoitus:

Viimeisessä työpajassa kootaan ja vaihdetaan ajatuksia siitä, millaisia tunteita ja havaintoja sanataideharjoitukset ovat osallistujissa herättäneet. Miksi aamusivut on hyvä kirjoittaa varhain, mielellään heti herättyään? Oliko päivän päätösten kirjoittaminen helpompaa? Osallistujat ovat saattaneet tehdä havaintoja siitä, miten kirjoittaminen luo etäisyyttä omiin ajatuksiin. Erityisesti intuitiivinen ja vapaan tajunnanvirran kirjoittaminen on toimiva tapa tarkastella omia ajatuksiaan ulkopuolisen lukijan silmin, jolloin ajatuksiin samaistuminen ei ole enää yhtä vahvaa ja myös tiedostamatta jääneet ajatusmallit saattavat tulla selkeämmin havaituiksi.

Oman kasvun kirja antaa mahdollisuuden tarkastella, millaista tarinaa kerron itsestäni ja elämästäni. Millaisella äänellä puhuttelen itseäni tai kirjan lukijaa? Onko kertojia useampia kuin yksi? Onko kirjani kertoja kaikilta osin luotettava, kannattaako hänen näkemyksiinsä uskoa? Mitä tarkoitusta tarinani palvelee? Hahmottuuko kirjaa lukiessa jokin uusi näkökulma, jonka pohjalta omaa identiteettiä tai elämäntilannetta voisi tarkastella toisin?

Myös kirjan esitleminen ryhmälle, omien tekstien ääneen lukeminen sekä oman kasvun näkyväksi tekeminen vaikkapa kirjailijakuvan muodossa auttavat usein kirkastamaan prosessin aikana syntyneitä oivalluksia. Oma kirja kannattaa säilyttää ja lukea uudelleen muutama vuosi myöhemmin. Tulet hyvin todennäköisesti yllättymään ja huomaamaan, miten vahva henkilökohtaista todellisuutta muokkaava voima oma mielemme onkaan!

3. Nuoriso- ja vapaa-ajantiloihin soveltuvat menetelmät

Etsivää lukutaitotyötä -hankkeen residenssimuotoisen toiminnan voisi lyhyimmillään tiivistää yhteen avainsanaan: proaktiivisuus. Nuorisokeskuksissa laajasti osallistamaan pyrkivä sanataidekasvatus perustuu ennen kaikkea ohjaajan aitoon läsnäoloon ja siihen, että nuori tulee kuulluksi ja kohdatuksi omilla ehdoillaan ja vapaa-ajallaan tilassa, jossa nuoret ovat aikuisiin nähden huomattavasti tasavertaisemmassa asemassa kuin esimerkiksi kouluympäristössä.

Nuorisotyöntekijöille asetelma on toki tuttu, mutta nuorisotilojen arkea huonommin tunteville niiden struktuuri saattaa todellisuudessa poiketa paljonkin omista mielikuvista. Nuorisokeskus on vapaa ja julkinen tila, jossa nuoret itse luovat vapaa-ajan toiminnan sisällön ja jossa aikuiset ovat paikalla heidän tarpeitaan varten. Tässä kontekstissa on epärealistista olettaa, että nuoret saataisiin osallistumaan tai etenkin sitoutumaan valmiisiin työpajasisältöihin. Nuorisotiloihin soveltuvissa menetelmissä korostuvat nuorten oma toimijuus ja aktiivisuus toiminnan luovina tekijöinä. Nuoret eivät ole vain ohjaajan suunnitteleman työpajasisällön kohderyhmä, vaan menetelmän keskeisiä soveltajia.

Etsivää lukutaitotyötä -hankkeen residenssitoiminnassa sanataidekasvattajan rooli oli toimia niin sanottuna vertaisohjaajana. Läsnäolon ja avoimuuden lisäksi ohjaajalta vaaditaan joustavuutta ja tilanteissa myötäelämistä, ideoiden luovaa ja nopeaa sanataiteellista soveltamista, kykyä innostaa ja inspiroida, sekä havaita ja nostaa esiin nuorelle luontaisia taitoja ja yksilöllistä potentiaalia. Kun tavoitteena on herättää innostusta kirjoittamista ja lukemista kohtaan, ei lähtökohtana voi olla nuorten vähäistä lukuintoa kohtaan osoitettu negatiivinen asenne. Sisäsyntyinen motivaatio kehittyy ruokkimalla positiivista innostusta, tekemisen iloa ja tervettä itsetuntoa.

Sanataiteellisen residenssitoiminnan suoria vaikutuksia nuorten lukuintoon on hankala mitata tai osoittaa, eikä se varmasti tuota nopeita ja suoraviivaisia tuloksia. Juuri tästä syystä tarvitaan pitkäkestoista, sitoutunutta ja jatkuvaa toimintaa, joka mahdollistaa ohjaajan ja nuorten välille kehittyvän luottamuksellisen suhteen. Lyhyet hankkeet ja yksittäiset projektit palvelevat tarkoitustaan vain, jos hyväksi todettuja toimintatapoja on mahdollista jatkaa siellä, missä luku- ja kirjoitusintona siemen on jo kylvetty. Lukutaitotyön kannalta oleellisinta ei ole tekstuaalinen lopputulos tai -tuote, vaan työ itsessään. Todellinen onnistuminen piilee hetkissä, jotka tuottavat aktiivista ja kannustavaa ilmapiiriä, luovat positiivisia mielikuvia sanataiteesta ja tukevat nuoren omaa potentiaalia ja tekijyyttä.

Alueellisissa nuorisokeskuksissa toteutettujen työpajojen lisäksi *Etsivää lukutaitotyötä* -hanke toimi koronapandemian aikana myös sanataiteen verkkoresidenssin muodossa.

Etsivää työtä tehtiin Discordin Nuorten Tampere -serverillä, joka on Tampereen kaupungin nuorisopalveluiden digitaalinen nuorisotila.

3.1. Menetelmä #4: DIY-sisällöntuottajat

Tavoite: Hyödyntää suullisen tarinankerronnan ja puheilmaisun mahdollisuuksia lukutaitotyössä. Tarjota mahdollisuus oman tekstin tuottamiseen myös niille nuorille, joiden kirjoitus- tai kielitaito ei riitä kirjallisen tekstin luomiseen. Kehittää oman kielenkäytön ja kommunikaation selkeyttä ja ymmärrettävyyttä. Harjoittaa kerronnan dramatisointia ja tarinallistamista sekä rohkaista kielelliseen tekijyyteen.

Kesto: Riippuu yksilön / ryhmän ideasta ja innosta.

Osallistujamäärä: 1–4

Tila-, laite- tai materiaalivaatimukset: Äänen tallentamiseen ja editointiin käytettävä avoimen lähdekoodin ilmaisohjelma (esim. Reaper), mikrofoneja ja mikrofonitelineitä tai laajemmalta alalta ääntä tallentava nauhuri, xlr-johtoja, tietokone, äänikortti. Vaihtoehtoisesti tallentamisen voi tehdä erilliselle tallentimelle (esim. Zoom, Tascam) tai puhelimeen. Tila on hyvä olla muulta ääneltä eristetty ja vähäkaikuinen.

Soveltuvuus: Sopii monentasoisille kirjoittajille, myös niille joiden luku-, kirjoitus- tai kielitaito on heikko.

Menetelmän ideana on haastaa nuoret kertomaan oma tarinansa ja ilmaisemaan ajatuksiaan tai mielipiteitään itselleen luontaisella tavalla ja omalla kielellään. Nuorten arjessa tarinoiden ja kertomusten tuottaminen ja julkisesti jakaminen ovat useimmille tuttua puuhaa, joten menetelmän ponnistuslautana voidaan käyttää valmiita verkkojulkaisusovelluksia: Instagramia, YouTubea tai esimerkiksi podcastin jakamisen mahdollistavia palveluita. Äänitarinat, stoorit ja videot voidaan siis nähdä nuorten ajankäytön kannalta myös muuna kuin lukemisen kilpailijana; Lukemista ja kirjoittamista lähtökohtaisesti vierastavien nuorten tapauksessa digitaalinen muoto voi päinvastoin innostaa oman tekstin ja tarinan tuottamiseen.

Kun oman tekstin äärelle syvennyttään pohtimaan, miten tarinansa tai asiansa saisi välitettyä selkeästi ja ymmärrettävästi muille, ollaan tekemisissä kerronnan keinojen kanssa. Mikrofonin edessä konkretisoituu se tosiasia, että tullakseen ymmärretyksi ja saadakseen oma viestinsä välitetyksi on tarpeellista harkita sanavalintoja, tarinan rakennetta ja muita tärkeitä seikkoja, jotka vaikuttavat sisällön vastaanottoon. Nuorista saattaa paljastua yllättäviä tarinankerronnan ja dramatisoinnin taitoja! Samalla oman puheen äänittäminen ja

esittäminen julkisesti ryhdistää ilmaisua ja motivoi uuden sanaston oppimiseen. Tarina voi myös olla isomman joukon kesken käyty keskustelu tärkeäksi koetusta tai ajankohtaisesta aiheesta, joka koskettaa nuorten arkea.

Menetelmä toimii hyvin myös niiden nuorten kohdalla, joiden on vaikeaa tai lähes mahdotonta tuottaa kirjoitettua tekstiä. Vaikka kaikki eivät ilmaise itseään sujuvasti kirjallisessa muodossa, voi suullinen kerronta siitä huolimatta olla hyvinkin luontevaa. Kannustaessaan nuoria kerronnan pariin ohjaaja voi hyödyntää osallistujien yksilöllistä ja persoonallista vetovoimaa. Kuka nuorista on luontainen humoristi, kuka saa isomman porukan ottamaan osaa keskusteluun ja kenelle juontajan rooli istuu luontevasti?

Oleellista on antaa tilaa nuorten itse käyttämälle kielelle ja ilmaisuille ja nähdä niiden arvo osana suomalaista murrekulttuuria ja suomen kielen rikkautta. Esimerkiksi maa-hanmuuttajataustaisten nuorten ei voi olettaa kiinnostuvan kielestä ja kulttuurista, jonka jatkumoa he itse eivät koe olevansa. Paikallisidentiteetin vahvistaminen ja kielellistäminen voivat tukea toinen toisiaan: nuorten kertomien tarinoiden yhdistävänä tekijänä voi toimia esimerkiksi oma lähiö, joka luo lähtökohdan myös omien juurien ja kuuluvuuden tunteen vahvistumiselle.

Menetelmän tarkoituksena ei ole tuottaa kirjallista tarinaa. Kirjoittamista voi käyttää harjoituksen tukena, jolloin se auttaa hahmottamaan tarinan rakennetta ja draaman kaarta. Lähes poikkeuksetta osallistujat innostuvat tekemisestä viimeistään siinä vaiheessa, kun nauhoitus käynnistyy ja nuoret kokevat onnistumisen hetkiä: Vaikka verbaalinen ilmaisu olisikin haasteellista, voi oma tarina olla viihdyttävä, puhutteleva tai kekseliäällä tavalla kerrottu. Vertaisohjaajan roolissa sanataidekasvattajan tehtävänä on toimia nuorten tuottaman sisällön editorina, käytännön teknisenä toteuttajana ja formaatista vastaavana mahdollistajana.

Tehtävänanto:

- Lähdetään liikkeelle pohtimalla esimerkiksi omakohtaisesti koettuja käännekohtia tai muita mieleenpainuneita elämäntapahtumia, yllätyksiä tai kohtaamisia. Vaihtoehtoisesti kerronnan lähtökohtana voi olla jokin nuoria yhdistävä teema, kuten tuttu lähiö, ystävyys tai ensirakkaus.
- Kirjoitetaan ylös oman jutun pääkohdat ja mietitään yhdessä, mikä on tarinan ydin. Hahmotellaan draaman kaarta: Mistä kaikki sai alkunsa, mikä on tarinan käännekohta, mitä siitä seurasi ja mikä lopulta muuttui?
- Keskustellaan tarinan dramatisoinnista eli miten oma kertomus sovitetaan

mielenkiintoiseksi kokonaisuudeksi. Miten tarinan eri elementtejä tulisi järjestää ja rytmittää, jotta oikeanlainen jännite ja kuulijan mielenkiinto säilyvät alusta loppuun? Missä kohtaa tarinaa olisi syytä esimerkiksi kuvailla tapahtumia tai yksityiskohtia värikkäämmiin? Milloin on oikea aika paljastaa tarinan yllätys tai ydin?

- Jos kirjoittaminen ei luonnistu lausein, kerronnan tueksi tarkoitetut apusanat riittävät. Harjoitus toimii kuitenkin myös täysin ilman kirjoittamista. Menetelmä on avoin sellaisellekin kertojalle, jolle kirjoittaminen tuntuu jo ajatuksena mahdottomalta tai sanavarasto on hyvin suppea.
- Harjoitus voidaan toteuttaa spontaanisti yhden tapaamisen aikana. Mikäli ryhmä on aktiivinen ja sitoutuminen onnistuu, voi tarinat toteuttaa myös astetta huolellisemmin kahden tapaamisen aikana: Ensimmäisellä tapaamisella annetaan ohjeistus, tehdään luonnostelmat tarinoista ja annetaan nuorille itsenäistä suunnittelu-aikaa 1–2 viikkoa, jonka jälkeen tarinat äänitetään vasta toisella tapaamiskerralla. Kannattaa kuitenkin huomioida se riski, että tällöin tarina saattaa jäädä pelkäksi suunnitelmaksi.

3.2. Menetelmä #5: Virtuaalista sanataidetta

Tavoite: Hyödyntää nuorten käyttämien verkkoyhteisöjen tarjoama mahdollisuus kohdata nuoria virtuaalisesti ja tuoda sanataide osaksi digitaalista ympäristöä ja vapaa-ajan viettoa.

Kesto: Riippuu yksilön / ryhmän ideasta ja innosta.

Osallistujamäärä: n. 5 osallistujaa / ryhmäkeskustelu.

Tila-, laite- tai materiaaliveaumatukset: Esim. Discord -verkkoyhteisöalusta, äänen ja kuvan jakamiseen soveltuvat laitteet ja yhteydet.

Soveltuvuus: Verkkoyhteisöissä aikaa viettävät nuoret.

Etsivää lukutaitotyötä -hankkeen residenssimuotoista toimintaa toteutettiin myös sanataiteen verkkoresidenssin muodossa. Etsivää työtä tehtiin Discordin Nuorten Tampere -serverillä, joka on Tampereen kaupungin nuorisopalveluiden digitaalinen nuorisotila.

Discord tarjoaa rennon ja turvallisen keskustelu-ympäristön, jossa nuoret voivat tavata toisiaan ja jakaa ajatuksiaan omaan elämään liittyvistä aiheista pelaamisen ja muun tekemisen ohella. Discordin ilmaiset puhe-, video- ja tekstikeskustelut tekivät yhteisöllisestä ajanvietosta mahdollista myös koronapandemian aikana fyysisten nuorisokeskusten ollessa suljettuina. Verkon kautta voi olla helpompi tavoittaa myös niitä nuoria, jotka eivät mielellään keskustele kasvokkain tai isossa porukassa. Verkossa kommunikoidaan muutenkin kirjoittaen, joten menetelmä hyödyntää valmista alustaa ja digitaaliselle viestinnälle tuttuja tapoja.

Verkkoyhteisössä proaktiivisesti toimiva vertaisohjaaja kontaktoi ja jututtaa linjoilla olevia verkkokeskustelijoita, pyrkien samaan aikaan tavalla tai toisella ohjaamaan keskustelua kirjoittamiseen. Voisiko joku nuoren mainitsemista intresseistä olla sellainen, joka jollain tapaa linkittyisi luovaan kirjoittamiseen? Haasteena on ohjata nuoren omasta elämästä ja mielenkiinnon kohteista lähtevää rentoa keskustelua luontevasti kirjoittamisen tai lukemisen suuntaan ilman, että se tuntuu päämäärähakuiselta tyrkyttämiseltä. Olennaista on kuunnella ja huomioida nuorta ja ohjata keskustelun kulkua hienovaraisesti.

SANATAITEEN VERKKORESIDENSSI

Etsivää lukutaitotyötä -hankkeessa Discordin Nuorten Tampere -serverille luotiin sanataideohjaajan luotsaama uusi #sanataide-kanava, niin kutsuttu sanataiteen verkkoresidenssi. Viikoittain tavattavissa ollut ohjaaja toimi paitsi kanavan ylläpitäjänä, myös muutoin aktiivisena keskustelujen aloittajana ja kuuntelijana. Tavoitteena oli kohdata laajasti erilaisista asioista kiinnostuneita nuoria, inspiroida verkkokeskustelijoita heidän omilla vahvuusalueillaan ja, mikäli mahdollista, ohjata niiden pohjalta virinneitä keskusteluja sanataiteen suuntaan.

Nuoria kontaktoitiin ottamalla osaa puhekanavilla käytyihin, kaikille kävijöille avoimiin juttutuokioihin sekä eri aihepiirejä käsittelevien tekstikanavien chat-keskusteluihin esimerkiksi kommentoimalla nuorten jakamia piirroksia, kuvia tai muuta sisältöä.

Nuoret jakavat Discordissa yleensä esimerkiksi meemejä, musiikkivideoita, eläinvideoita, piirroksiaan ja kertovat kuulumisiaan, juttelevat ruoasta, lemmikeistä, koulusta tai huolistaan. Usein Discordissa pelataan yhdessä ja striimataan pelaamista. Myös piirtämisstriimit ovat suosittuja.

Discordissa kuvan ja tekstin yhdistäminen ja jakaminen on vaivatonta, ja anonymiteetti tekee arkojenkin aiheiden käsittelystä nuorille helpompaa. Keskustelua lukemisesta tai kirjoista saattaa syntyä luontevammin kuin kasvokkain kohdatessa.

- Kaikille avoimet ja hauskaa ajanvietettä tarjoavat päiväkohtaiset sanataidehaasteet voivat luoda kiinnostusta #sanataide-kanavalla vierailuun, tai yhteisten harrastusten, kuten sarjakuvapiirtämisen ympärille orgaanisesti rakentuvaan ja kanavalla toteutettavaan ryhmätoimintaan ja -keskusteluun.
- Nuorille on hyvä tiedottaa etukäteen, milloin kanava on auki ja kiinnittää kanavan julkaisuihin tiedot siitä, millaisista asioista on tarkoitus keskustella ja millaista materiaalia siellä voi jakaa. Discordissa viestit jäävät näkyviin myös kanavien ollessa kiinni, mikä helpottaa tiedonkulkua ja nuorten tavoittamista.
- Toistuva ja säännöllinen läsnäolo digitaalisessa tilassa on samalla tavalla tärkeää kuin muissakin nuorisokeskuksissa, jotta ohjaaja käy nuorille tutuksi ja luotetuksi. Ohjaaja

voi myös pyrkiä tapaamaan toistuvasti samoja osallistujia vierailemalla kanavalla yhdessä ennalta sovittuina aikoina.

- Ohjaajan kannattaa aktiivisesti seurata myös muiden kanavien keskusteluja, jolloin pysyy paremmin perillä siitä, mikä aihe on kulloinkin pinnalla. Reagoimalla muiden kuviin, videoihin tai keskusteluun ohjaaja viestittää, että häntä voi lähestyä.
- Puhekanavilla voi käydä lyhyesti tervehtimässä nuoria ja ottaa osaa niissä käytävään keskusteluun sekä kutsua osallistujia mukaan sanataidetoimintaan.
- Ryhmätoiminta voi olla joko kaikille avointa, matalan kynnyksen non-stop tarjontaa sanataide-kanavalla tai sovittuja tapaamisia pienryhmän kesken. Kanavia voi hallinnoida tarpeen mukaan ja halutessaan määritellä, kenelle kanava on milloinkin avoinna.
- Verkkoalusta tarjoaa mahdollisuuden oman tekstin jakamiseen paitsi yksityisviestinä suoraan ohjaajalle, myös sen esittämiseen ja kommentointiin ryhmän kesken.

PALAUTETTA OMASTA TEKSTISTÄ

Nuoret voivat lähettää sanataideohjaajalle yksityisviestillä tekstejään ja ohjaaja voi antaa niistä palautetta. Myös suljetun ryhmän kesken annettu vertaispalaute toimii, mikäli keskinäinen luottamus on kunnossa ja ilmapiiri kannustava. Teksteistä kumpuavat esiin nuoren kiinnostuksen kohteet, tunteet, ajatukset ja taidot, joten palaute on aina suhteutettava kirjoittajan ikä- ja taitotasoon ja muistettava, että nuoren kohdalla kaikki itse tuotettu teksti on henkilökohtaista. Aloittelevalle kirjoittajalle mahdollisuus saada rakentavaa ja asiantuntevaa palautetta voi olla hyvinkin tärkeä. Tekstin saadessa ulkopuolisen lukijan myös kirjoittaja itse tulee nähdyksi ja kuulluksi. Hyvä palaute voi motivoida kirjoittamaan uutta ja uudenlaista tekstiä.

SANATAIDEHAASTEET

Haasteet ovat sanataidetehtäviä, joiden tekeminen onnistuu matalalla kynnyksellä ja suhteellisen lyhyessä ajassa ja jotka voi julkaista tekstikanavalla. Nuoret lähtevät usein innolla haasteisiin mukaan, sillä ne ovat nuorille usein ennestään tuttuja, kuten niistä saadut julkiset reaktiotkin. Parhaiten toimivat yksinkertaiset, hauskat ja myös kirjoittajalle itselleen yllätykselliset haasteet.

Esimerkkihaaste: Kolmen lauseen minitarina

- Valitse kolme satunnaista numeroa.
- Tartu sitten lähimpään saatavilla olevaan kirjaan ja avaa se ensimmäistä numeroa vastaavalta sivulta.

- Valitse sivulta mikä tahansa lause ja kirjoita se ylös.
- Valitse sen jälkeen toinen ja kolmas lause samaan tapaan eli avaamalla sama kirja kahden muun numeron osoittamilta sivuilta.
- Voit hieman muokata tarinasi sanoja ja merkkejä tarpeen mukaan tai vaihtaa lauseiden järjestystä.
- Jaa lopputuloksena syntyvä kolmen lauseen “minitarina” #sanataide-kanavalla. Jos haluat, voit paljastaa myös lähteesi eli kertoa mistä kirjasta tarina on poimittu!

TEEMAILLAT

Discordin Nuorten Tampere -serverillä nuoriso-ohjaajat pitävät teemailtoja, joiden aiheita voivat olla vaikkapa omilleen muuttaminen, euroviisut tai leikkimielinen kokkisota. Teemailta toteutetaan puhekanavalla, jossa keskustelun lisäksi yksi tai useampi ohjaaja tai nuori striimaa aiheeseen liittyvää sisältöä. Esimerkiksi laululyriikan, lavarunouden tai sarjakuvan teemailta on yksi tapa herätellä kiinnostusta kirjoittamiseen ja erilaisiin kirjallisuuden lajeihin.

3.3. Menetelmä #6: Mielenkiintolähtöinen kirjavinkkaus

Mielenkiintolähtöistä kirjavinkkausta voidaan hyödyntää osana kaikkea muuta edellä esiteltyä sanataidetyötä, mutta myös itsenäisenä menetelmänä muussa nuorten parissa tapahtuvassa toiminnassa.

Ideana on yksinkertaisesti lähteä liikkeelle nuorista itsestään ja heidän aidoista mielenkiinnon kohteistaan. Yllättävän usein nuorille suositeltavat kirjat valitaan ikäryhmään sopivan kirjallisuudenlajin ja kulttuurin valtavirtaa edustavien kirjailijoiden tuotannon piiristä, mutta usein osuvampi valintakriteeri on kirjan aihe tai sen käsittelemän teeman omakohtaisuus nuorelle itselleen. Yksilöllisenä lähtökohtana voi olla esimerkiksi nuorelle tärkeä harrastus, jokin kulttuuri- tai kielialue, identiteettikysymys, yhteiskunnallinen positio tai vaikkapa perhetausta.

Yksi mahdollinen tapa lähestyä kiinnostavaa kirjan aihetta on lähteä liikkeelle nuoren ammatti- tai urasuunnitelmista:

- Kerää vinkkilista sellaisista teoksista, jotka tietyn alan ammattilaiset ovat maininneet heille tärkeiksi ja vaikuttaviksi kirjoiksi siinä elämänvaiheessa, jossa he itse löysivät suuntautumisensa kohti omaa intohimoon tai tekivät ammatinvalintaa koskevia päätöksiä.

- Kirjavinkkilistan laadinnassa voit hyödyntää esimerkiksi julkisuuden henkilöiden antamia haastatteluja, sosiaalista mediaa, omia kontakteja tai aktiivista tiedonhankintaa suoraan tietyltä ammattiryhmältä.
- Tosielämän esikuvilta saatu oman alan “sisäpiiritieto” voi motivoida nuorta ottamaan selvää, mitä jokin tärkeäksi nimetty kirja oikeastaan pitää sisällään. Mikä tekee siitä hyvän ja tärkeän kirjan? Avautuuko oma urapolku sen kautta jollain uudella tavalla tai paljastaako kirja jotain sellaista, jota vain alan ammattilaiset ymmärtävät tai kokevat?

Esimerkiksi *Etsivää lukutaitotyötä* -hankkeessa mukana olleille nuorisoteatterilaisille kerättiin somekontaktien avulla lista elokuva- ja teatterialan ammattilaisten suosittelemista kirjoista. Kirjojen ja näytelmätekstien lisäksi jaettiin vinkkejä muun muassa Suomen Näytelmäkirjailijat ja Käsikirjoittajat ry:n ylläpitämästä palvelusta, josta löytyy laaja valikoima sekä käännöksiä että kotimaisia näytelmiä, klassikoista nykydraamaan (<http://naytelmat.fi>).

KIRJOITUSHARJOITUKSET KIRJAVINKKAUKSEN APUNA

Hauska sanataideharjoitus voi madaltaa kynnystä tarttua sellaiseenkin kirjaan, joka nuoren näkökulmasta saattaa vaikuttaa raskaalta, vaativalta tai sivumäärältään pelottavan pitkältä.

Esimerkkiharjoitusta varten valikoidaan kokoelma laadukkaita runoteoksia ja romaaneja, mielellään sellaisia, joihin nuoret eivät ehkä muuten sattumalta törmää. Kirjat kannattaa valita huolella. Harjoitukseen sopivat parhaiten esimerkiksi klassikot ja muut aikaa kestävät teokset. On eduksi, jos ohjaaja osaa valita teoksia myös ryhmän oman mielenkiinnon kohteiden mukaan, jolloin nuoren sattumalta käsiinsä saama kirja suuremmalla todennäköisyydellä tempaa lukijan mukaansa ja saattaa ikään kuin vahingossa houkutella lukemaan koko teoksen.

Tehtävänanto – Lauseiden välinen matka:

- Tarjolla olevien kirjojen joukosta nuoret saavat vapaasti valita yhden tai kaksi kirjaa.
- Valitsemiaan teoksia saa ensin vapaasti selailla.
- Silmämääräisesti selaillun tekstin lomasta valitaan kaksi satunnaista lausetta, jotka syystä tai toisesta puhuttelevat, pysäyttävät tai vain sattuvat kiinnittämään huomiota. Lauseet kirjoitetaan itselle muistiin.
- Ensimmäisenä valittu lause on seuraavaksi kirjoitettavan tarinan aloitus- ja toinen sen lopetuslause, ja oma tarina kirjoitetaan näiden kahden lauseen väliin.
- Vapaa assosiaatio ja ajatuksenvirta kuljettaa kirjoitettavaa tekstiä eteenpäin. Tekstin muotoseikoilla tai tarinan loogisella rakenteella ei ole merkitystä; lopputulosta

tärkeämpää on nauttia vapaasta kirjoittamisesta. Aikaa kirjoittamiseen voi varata noin 10–20 minuuttia.

- Omaa tekstiä ei tarvitse jakaa muille, mutta jos nuoret haluavat, voidaan valmiita tarinoita lukea myös ääneen.

Tehtävän tarkoitus:

Harjoituksen idea ja tehokkuus perustuu siihen, että panemme merkille asioita, joiden parissa mieli askartele ja joihin oma huomio on jo valmiiksi suuntautunut. Kirjoja selatessa katse kiinnittyy siihen, mikä tavalla tai toisella puhuttelee itseä juuri nyt tai vaikuttaa liittyvän aiheeseen, joka on tänään pyörinyt mielessä.

Harjoituksen onnistumisen kannalta on oleellista valita lauseet intuitiivisesti vailla valmista ajatusta siitä, millaista aloitus- ja lopetuslausetta etsii tai millaisen tarinan haluaa kirjoittaa. Valikoiva harkinta johtaa umpikujaan: harjoitus ei palvele tarkoitustaan, jos looginen mieli määrää tarinan kulun. Teoksen ei siis tarvitse kokonaisuutena houkutella puoleensa tai herättää nuoressa kiinnostusta, koska oma intuitiivinen lausevalinta synnyttää luovan ilon ja kokemuksen tekstin vaikuttavuudesta. Sen kautta harjoitus on omiaan herättämään kiinnostuksen myös itse kirjaa kohtaan. Ehkäpä mieleenpainuva lause innostaa lukemaan koko teoksen?

4. Lopuksi

Etsivää lukutaitotyötä nuorten parissa -hankkeen tavoitteena on ollut kehittää ja luoda uudenlaista, nuorisopalveluiden kanssa yhteistyössä tehtävää ja nuorten ehdoilla toteutettavaa toimintamallia. Lähtökohtana on ajatus siitä, että kadotetun lukuinnon ydin piilee nuoren oman mielenkiinnon, motivaation ja lahjakkuuden alueella. Residenssimuotoinen ja nuoria aktiivisesti osallistava sanataidetoiminta sopii hyvin etsivään lukutaitotyöhön, sillä se tuo vertaisohjaamiseen perustuvat kirjoitusharjoitukset ja luovat menetelmät saumattomaksi osaksi nuorten omaehtoista vapaan ajan ja tilan käyttöä.

Muuhun taidekasvatukseen verrattuna sanataiteen näkyvyys ja rahoitus ovat edelleen lähes olemattomat, vaikka sen hyödyt lasten ja nuorten lukuinnon ja -taidon kehitykselle ja tukemiselle ovat kiistattomia. Hankkeessa tehdyt havainnot vahvistavat, että sanataideharjoitukset ja tekstien parissa työskentely lisäävät nuorten kiinnostusta lukemiseen. Sanataide innostaa kirjoittamaan ja käyttämään kerronnan eri muotoja, tukee kielen ja ilmaisutaidon kehittymistä ja vahvistaa monilukutaitoa. Sen avulla hiipunut lukuinnostus voi saada uutta kipinää tai sytyttää kiinnostuksen aivan uudenlaiseen tekstilajiin. Jos nuoren koulumaailmasta saamat kokemukset itsestään lukijana ja kirjoittajana ovat olleet lannistavia, voi sanataide avata luovan ja positiivisen väylän kohti kirjallisuuden maailmaa. Kielellistämisen kautta myös nuori, jonka kieli- tai kirjoitustaito saattaa olla heikko, pääsee kiinni oman tekstin tuottamiseen. Onnistumisen ilo tekstin tekijänä tuottaa motivaatiota myös lukijana.

Hankkeen myötä syntyneet kokemukset ja tässä julkaisussa jaetut menetelmät soveltuvat laajasti hyödynnettäviksi niin sanataidekasvattajien kuin muidenkin nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten käyttöön. Toivomme niistä olevan iloa ja hyötyä kaikille, jotka etsivät luovia ja mielenkiintolähtöisiä ratkaisuja nuorten lukutaidon edistämiseen!

5. Lähteitä ja luettavaa

Arvola, Pirjo; Mäki, Silja:

Tarina tukee lasta – Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Duodecim 2009.

Bolton, Gillie:

The Therapeutic Potential of Creative Writing – Writing Myself. London: Jessica Kingsley Publishers 1999.

Cameron, Julia:

Tie luovuuteen – Henkinen polku syvempään luovuuteen. Like 2007.

Cameron, Julia:

Tyhjän paperin nautinto – Tie luovaan kirjoittamiseen. Like 2004.

Edwards, Paul:

How to Rap: The Art & Science of the Hip-Hop MC. London: Virgin 2009.

Gillard, John:

Luovan kirjoittajan työkirja – 20 kirjailijaa, 70 sormiharjoitusta. Art House 2017.

Goldberg, Natalie:

Luihin ja ytimiin – Kirja kirjoittajalle. Kansanvalistusseura 2004.

Hakalahti, Niina:

Syön aamupalaksi Eiffel-torneja – 104 kirjoitusharjoitusta. Karisto 2018.

Happonen, Kaisa & Miettinen, Karri:

Revi se. WSOY 2018.

Hirvonen, Elina & Silfverberg, Anu:

Sata sivua – tekstintekijän harjoituskirja. Avain 2010.

Sanat että hoitaisimme – Terapeuttinen kirjoittaminen. Duodecim 2009.